

„El kell dönteni, hogy Iránhoz az atomkérdés vagy az energiakérdés oldaláról közelítünk”

Interjú Walter Posch-sal, a párizsi EU
Biztonsági Tanulmányok Intézetének kutatójával

Az új iráni politikai jobboldalról, gazdasági liberalizációról és a Nabucco-projektről beszélgettünk Walter Posch-sal, a párizsi EU Biztonsági Tanulmányok Intézetének kutatójával, aki 2008 áprilisában a Magyar Külügyi Intézetben tartott előadást.

Kül-Világ:

Az iráni parlamenti választások két fordulója után – melyet nem meglepő módon a konzervatívok nyertek – hogyan látja Mahmúd Ahmadinezsád elnök esélyeit?

Walter Posch:

Véleményem szerint nem jó az az elemzés, melyet a választás előtt sokat hangoztatott a média, és amely szerint Ali Laridzsáni, Mohamed Bákir Qálibáf és Mehdi Karrúbi egyfajta ellenzéki egységfrontot alkotnának. Karrúbinak mindig megvolt a saját csoportja, rajta volt a reformerek listáján. Őt olyan nyugat-európai mérsékelt politikusokkal lehet összehasonlítani, mint Francois Bayrou: mindig jelen van, de sosem lesz belőle elnök. Karrúbinak megvannak a követői, de valójában mellékes szereplő. Partnerekre van szüksége, egyedül nem tudja maga mögé állítani az irániak többségét. A másik csoport – Qálibáf, Laridzsáni, Mohsen Rezai – eleve a rezsím nehézsúlyú vezetői. Tradicionálisan konzervatívok, persze az új generációból. Laridzsáni igazi arisztokrata, akinek mindig nagy szerepe lesz. Qálibáf pedig rendőrfőnök volt. Mindegyikük fontos szerepet játszott, mindketten indultak már elnökválasztáson is, de – mint tudjuk – egyikük sem nyert.

A választások megerősítették az Ahmadinezsádhoz lojális csoportot. A konzervatív táboron belül is, ahol fenti említett hármassal, a Qálibáf-Laridzsáni-Rezai vezette úgynevezett

* Az interjút készítette: Zalán Eszter, a Népszabadság munkatársa. Az interjú rövidebb változata megjelent a Népszabadság április 30-i számában.

„elvhű” csoporttal kellett megküzdenie. Nem hiszem, hogy három ember koalíciójának bármi esélye lenne jövő évi elnökválasztáson. Ha a reformerek elő tudnak állni egy erős, jó jelölttel és egy egységes üzenettel, akkor talán nyerni tudnak 2009-ben. A kérdés, hogy mi történik az olyan pragmatikus konzervatívokkal, mint például Rafszandzsáni, akik a legközelebb állnak a nyugati gazdasági liberalizálókhoz. Ez a csoport megosztott: Ahmadinezsádhoz nem akarnak tartozni, így egyik részük az „elvhű” fundamentalistákhoz, másik részük a reformerekhez húz. Az mindenesetre érdekes, hogy az iráni jobboldal egyre inkább fundamentalistaként és nem konzervatívként definiálja magát. A generációváltás megtörtént, új politikai jobboldalról beszélhetünk. A nyugati elemzők teljesen alulértékelték Ahmadinezsád elnököt, mert nem szeretik – ezzel együtt persze vannak kihívói. Ahmadinezsád jobban ismeri az iráni politikai játszmákat a nyugati elemzőknél. Persze a 2009-es elnökválasztás eredménye a legfőbb vezető, Ali Khámenei döntésén is múlik.

Egyetért azzal a megállapítással, hogy a közel-keleti fegyverkezési verseny miatt is a hadsereg és a Forradalmi Gárda egyre nagyobb hatalomhoz jut Iránban a klérus kárára?

Ez a folyamat már megkezdődött, a klérus visszavonulóban van. Komoly elemzők azzal érvelnek, hogy Irán történelme során soha nem volt még ennyi pap börtönben, mint most. Tudni kell, persze, hogy az egész iszlám forradalom és köztársaság egy modernizációs folyamat, még ha középkori gondolatokat propagál is – más kérdés, hogy ez a modernizáció jó vagy rossz. Ebbe mindenesetre beleértendő a hadsereg modernizációja is. A Forradalmi Gárda hatalmi térnyerése azonban kevésbé szól militarizációról, mint arról, hogyan tud integrálódni egy csoport, mely túlélte a háborút, és társadalmi céljai vannak. Ez a csoport most hatalmi pozícióba kerül. A Gárda nem akarja militarizálni a társadalmat, hiszen a veteránok már levették az egyenruhájukat. Sokkal inkább a társadalom erősebb iszlamizációját szeretné látni. Ahogy Ahmedinezsád, ez a csoport is szeretne ideológiailag visszatérni a forradalom kezdeteihez, és a belső fejlődésre koncentrálni, bármit is jelentsen az. A diskurzus befelé forduló Iránban. Nemcsak gazdasági, hanem társadalmi feszültségek, sőt etnikai ellentétek is vannak. Az állam és a tartományok közötti kapcsolat is problémás. Ettől izgalmas Irán. Az iráni hadsereg modernizációja persze hatással van az öbölben lévő arab szomszédokra, de szerintem ebből több hasznot húz például az Egyesült Arab Emírátságok, amely ráadásul meg is kapja azt a technológiát, amit Irán nem. A közel-keleti fegyverkezési versenyben Irán nem a szomszédos arab államoktól tart, hanem az Egyesült Államoktól.

Az Egyesült Államok – az afganisztáni és az iraki beavatkozással – azért rásegített, hogy Irán stratégiai szerepe felerősödjön. Ön szerint megtalálta Irán a helyét ebben az új rendszerben?

A közel-keleti helyzet jobb lenne, ha jobb amerikai vezetés lett volna az elmúlt években, s Washington tényleg az al-Káida elleni harcra összpontosított volna. Akkor az irániak lehetnének ennek a közel-keleti stratégiai kirakósnek a hiányzó darabjai. Akkor lehetne bizalmat építeni a felek között, ahogy az megtörtént Afganisztán esetében közvetlenül 2001 után, amikor lehetett számítani az irániak együttműködésére. De persze ha Washington figyelmen kívül hagyja Irán nemzeti, gazdasági érdekeit, és megpróbálja csorbítani tekintélyét, nos ezeket a törekvéseket egyik ország sem díjazza. Irán befolyásának csúcspontja valószínűleg a 2006-os libanoni háború volt, amely azóta egyre halványul. Az irániak túl sok bizodalmat fektettek a síita félholdba, hogy a síita testvérek majd támogatják őket, de nem így történt. Tudják, hogy stratégiaileg egyedül vannak. Fenyegetve érzik magukat, jogosan, mert az amerikai bekerítették őket, s mert a légicsapás még most sem elképzelhetetlen.

Térjünk át egy kicsit Irán belügyeire. Ahmadinezsád annak idején azzal kampányolt, hogy igazságosan fogja elosztani az olajbevételeket. Ez nem történt meg, viszont az infláció 20 százalékos. Mennyi ideig tartható fenn az iráni gazdaság a jelenlegi formában, liberalizáció nélkül?

Maguk magyarok tudják, milyen társadalmi ára van a gazdasági liberalizációnak. Iránban nem csak gazdasági, de komoly társadalmi feszültségek is vannak. Egy-egy vállalkozást csak azért tartanak életben, mert fizetést ad embereknek. A gyártás minősége olykor olyan rossz, hogy csak Afganisztánban tudják eladni a terméket, de legalább az embereknek van munkájuk, és elfoglalják magukat. A liberalizációhoz megfelelő társadalmi keret kell. Iránnak még mindig elég olajbevétele van ahhoz, hogy meg tudjon vásárolni kulcsfontosságú választási körzeteket. Amíg ez működik, addig mindig lesznek olyanok, akik elmennek voksolni, és a rendszerre szavaznak. A legtöbb iráni, a társadalom fele nem szavaz. Ahmedinezsádnak ártott az elhibázott gazdaságpolitikája. Pedig a *legfőbb vezető*,¹ Ali Khámenei nemrég kiadott egy fatvát (vallási állásfoglalást), mely szerint a liberalizáció vallási kötelesség, ami példátlan, hiszen az iszlám forradalomnak erős szocialista gyökere van. Egyes elemzők szerint az iráni alkotmány gazdasági részét a kommunisták írták, mielőtt félreállították és megsemmisítették őket. Az iszlamisták pedig az alaptörvény politikai részéért

felelősek. A forradalom óta nem oldották meg a magántulajdon és az állami tulajdon közötti kapcsolatot. Nem hiszem, hogy hamar megoldják az állami tervezés kontra piacgazdaság kérdést, mert egyszerűen túl nehéz az ügy. Akkor Iránnak valóban integrálódnia kéne a világ gazdaságába, de az integrálódást a maguk feltételei alapján szeretnék véghezvinni. Ami ugyanakkor biztató, hogy a szankciók és a rossz gazdasági vezetés ellenére sok, jól menő vállalkozás van, például a hadiiparban, vagy az olaj- és gáziparban. Az irániak tudják, hogy diverzifikálniuk kell. Az elmúlt 10 évben a mezőgazdaság fejlesztésére koncentráltak, az önellátás volt a céljuk, s mint kiderült, ez nem is rossz befektetés. Nem hiszem, hogy Ahmadinezsád belebukik a gazdaságpolitikájába, még akkor sem, ha ebben nem értenek egyet a legfőbb vezetővel.

Apropó Khámenei. Fel-felröppen a hír, hogy nagyon beteg...

Több évtizede kering a hír, hogy Khámenei beteg és a halálán van. Clemanceau is beteg volt, mégis sikerült átrajzolnia Európa térképét. Egyelőre úgy tűnik, a legfelsőbb vezető teljesen uralni tudja a helyzetet. De azt Khámenei is tudja, hogy a harmincas években született generáció uralma a végéhez közeledik. Látni a következő generációt, de ki ismerte például Ahmadinezsádot azelőtt? Minden elemzőnek elkerülte a figyelmét, amikor Teherán polgármestere volt, nekem is. Szerintem most is hasonlóan zajlik. Nem tudjuk, pontosan mi történik, kik vannak Meshedben, vagy Iszfahánban. A rendszer sem akarja, hogy mindenkit ismerjünk. Az sem segít, amikor a Nyugat felkap egy nevet. Az az ember nem valószínű, hogy pozícióba kerül, akit a Nyugat magához ölel. A következő generáció már helyzetben van: ők azok, akik az utcán harcoltak a forradalomban, a háborúban, s nem azok, akik a parancsokat adták ki, és a terveket készítették. Fel kell készülnünk a meglepetésekre. Az európaiaknak arra kéne koncentrálni, hogy az iráni választások átláthatók és szabadok legyenek. Itt érhetünk el komoly eredményeket. Az előző elnökválasztáskor az egész nyugati diplomáciai testület azt jósolta, hogy Hásemi Rafszandzsáni ajatollah lesz az elnök, és persze nem ő lett. Persze, hogy így semmi esélye nem volt. Szerényebbnek kell lenni, végül is egy szuverén országról van szó. Egyik ország sem szeretni, ha a nyugat beleszól, hogy ki lenne jó elnöknek, a reakció így természetes.

És hogyan kéne az Európai Uniónak viszonyulnia Iránhoz, különösen a Nabucco-vezeték ügyében, hiszen lehet, hogy azon egyszer iráni gáz jön majd?

¹ Az iráni politikai rendszerben a legmagasabb tisztséget betöltő személy posztjának elnevezése az nyugati szakirodalomban a kicsit általánosnak tűnő *legfelső vezető*. Ez a cím az alkotmány rendelkezései szerint beleszólást

Az Európai Uniónak jól áttekinthető Irán-politikát ki kell dolgoznia szakértők, politikusok bevonásával. Kereskedelmi kapcsolatokban, politikai párbeszédben reménykedtünk, de az atomvita ezt ellehetetlenítette. Muszáj folytatnunk az emberi jogokról megkezdett dialógust. El kell döntenünk, hogy Iránt energia oldalról közelítjük meg, – ez állna a közép-európai államok érdekében –, vagy, az atomvita szempontjából nézünk Teheránra, ahogy a három nagy, globális játékosnak is tekinthető EU-ország teszi. Az egyik, főleg német felfogás szerint nem szabad eltúloznunk az atomprogram kérdését, mert nem fogunk tudni elmozdulni a holtpontról, és mert a fenyegetettség nem olyan nagy – ez az atomfegyverekkel nem rendelkező országok tipikus álláspontja. Akiknek van atomfegyvere, azoknak már annak a gondolata is elfogadhatatlan, hogy Irán csatlakozzon a klubhoz. Az atomvita nem nukleáris kérdés, hanem politikai kérdés, és mindig is Irán mint állam státuszáról szólt. Az irániak pedig mindig is azt akarták, hogy felértékelődjön a státuszuk a világban. Ha viszont Iránt csak az energiakérdés szempontjából közelítjük meg, akkor az a veszély merül fel, hogy pusztán „kérvényezővé” válunk, akik szívességet kérnek Irántól.

A Nabucco nem csak Iránról szól, hanem Törökországról is, és ilyen szempontból Törökország európai integrációja nagyon fontos. Ha már megvan a Törökországon áthaladó vezeték, több a lehetőség: akkor sem Türkmenisztán, sem Észak-Irak sincs messze. Továbbra is kérdéses egyébként, hogy Irán mennyire megbízható, mint gázszállító. Például nemrég leállították a szállítást Törökországba, mert nem volt elég maguknak. Másik kérdés, hogy nem lenne-e jobb LNG (cseppfolyósított földgáz) formában behozni a gázt Európába. Az energiakérdés még mindig érzékeny, nemzeti kérdés. Minden európai vállalkozás jó partnere lenne a Gazpromnak. Viszont nem lenne értelme, hogy a Nabucco egyik végén esetleg egy Gazprom-partner, a másik végén pedig egy Gazprom-barát ország legyen. Lehet, hogy egyszerűen el kell fogadnunk a Gazprommal szembeni kiszolgáltatottságunkat. Ám ha ez mégsem tetszik, akkor másképp kell cselekednünk.

biztosít viselőjének az élet minden területén. (a szerk.)